

“Mare Nostrum”dan¹ Denizlerde Uluslararası İşbirliğine: Tarih, Akdeniz’in Geleceği İle İlgili Beklentilere Nasıl Yapıcı Yanıtlar Sunabilir?*

DOMINIK PIETZCKER

Prof. Dr.
Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetimi,
Uygulamalı Bilimler Makromedya Üniversitesi

Prof. Dr. Dominik Pietzcker, 2012’den bu yana Uygulamalı Bilimler Makromedya Üniversitesi’nin Hamburg ve Berlin kampüslerinde tam zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Freiburg/ Br. Üniversitesi, Trinity College, Dublin’de ve Viyana’da karşılaştırmalı Alman edebiyatı, felsefesi ve tarihi eğitimi almıştır. 1996’dan 2010’a kadar siyasi kurumlarda yaratıcı direktör olarak çalışmış (Avrupa Birliği, Alman Hükümeti Federal Yayın Bölümü), aynı zamanda Berlin’de Künte Üniversitesi’nde (UdK), Teknoloji ve Ekonomi Üniversitesi’nde (HTW) ve Dresden’de Teknik Üniversite’de çeşitli dersler vermiştir. 2014’ten bu yana Alman Girişimciler Kuruluşu’nun (Stiftung der Deutschen Wirtschaft, SDW) fahri onur kurulu üyesidir. 2017’den bu yana Çin’de Zhejiang Üniversitesi Şehir Koleji’nde (Hangzhou) ve Tongji Üniversitesi’nde (Şanghay) dersler vermektedir. Kültürlerarası ve sosyo ekonomik konularda, ayrıca Çin-Alman ilişkileri hakkında düzenli olarak yayımlar yapmaktadır.

E-mail: d.pietzcker@macromedia.de

<https://orcid.org/0000-0002-1420-9396>

* Ceviri: Safak Terzi

1 Editörün Notu (Ed.N.) Romalıların Akdeniz’e verdiği, “Bizim Deniz” anlamına gelen Latince ifade.

ÖZ

Akdeniz bölgesi, eski çağlardan bu yana her türlü siyasi ve iktisadi düzenin yükselişine ve düşüşüne tanıklık etti. İnsan toplumlarının her daim laboratuvarı ve değişik dinlerin, felsefelerin, etnik grupların kaynaştığı yer oldu. Akdeniz ülkeleri muazzam kültürel ve estetik başarılarla şahit oldu ancak aynı zamanda yıkım ve barbarca eylemleri de yaşadı. Akdeniz, en güçlü siyasi kavramlardan biri olan 'Batı ve Doğu yarıküre' fikrini doğurdu. Küresel kapitalizmin ve transatlantik ticaretin başlamasıyla Akdeniz, stratejik öneminin ve ekonomik ivmesinin çoğunu kaybetti. Ancak bu durgunluk tek seçenek değil. Bugün Çin'in yeni bir dünya gücü olarak yükselmesiyle birlikte Akdeniz ve buradaki bölgesel güçler de yeni fırsatlar yakalıyor. İşin özü katılımcılıktır. Büyük olasılıkla da buradaki başlangıç noktası karşılıklı anlayış olacaktır. Akdeniz'deki hassas dengelerin istikrara kavuşmasına katkıda bulunacak unsurlar yalnızca uluslararası işbirliği, küresel ticaret ve kültürel alışveriştir. Bu nedenle, önümüzdeki soru şudur: Akdeniz'in bugünkü siyasi ve iktisadi potansiyelini keşfetmek ve daha iyi anlamak için tarihten hangi dersler çıkarılabilir? Tarihteki Akdeniz ile bugünkü Akdeniz arasındaki çarpıcı benzerlikleri gösteren bazı tarihsel betimlemeler varlığını ısrarlı bir biçimde sürdürür ve şaşırtıcı şekilde geri döner.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Atlas Okyanusu, doğu yarıküre, hegemonya, yeni dünya düzeni

*Masamın üstünde bir Çin vazosu duruyor
Hem de en zarifinden,
Birçoğu yok oluşunu seyretmek ister
Tutkulu bir hazla.²*

– Théodore Hannon, *Chinoiserie* (cit. Décaudin, ed., 1992, 335) –

Eski düzen öldü, yenisi ise henüz bulunamadı.³

– Thomas Mayer, *Machtkampf in Europa* (2020, 2) –

Kültürel ve Siyasi Sıçrama Yaratan Akdeniz

Akdeniz, tarih öncesi çağlardan beri, çok sayıda toplum, kültür ve din, farklı siyasi fikirler ve iktisadi sistemler doğurmuştur. Girit (Minos) kültüründen Helenizm'e, Kartaca'dan Roma'ya

ve Venedik Cumhuriyeti'nden Osmanlı İmparatorluğu'na: Akdeniz her zaman çeşitli güçlerin kurduğu düzenlerin yükselişi ve düşüşü için bir er meydanı ve düşmanca stratejik ihtirasların oyun alanı olmuştur (ve hâlâ da öyledir). Coğrafi olarak Akdeniz, ticaret ve malların serbest dolaşımı için uygun bir zemin oluşturmuştur. Üstelik eski çağlardan beri bağlantı ve iletişim, siyasi olmasa da, kültürel egemenliğin ön koşuluymuştu. Eflâton (1991), konuşmalarından birinde, Helen kolonilerinin Akdeniz boyunca sonu gelmez bir iletişim ağıyla "bir göletin etrafındaki kurbağalar gibi" nasıl dizildiklerini anlatır. Siyasette her zaman pragmatik olan Atinalılar, evlerinde demokrasiyi teşvik ederken, Sicilya'daki kolonilerinde zorbalığı savunmuşlardır (Finley vd., 1986).

2 J'ai sur ma table une potiche
Chinoise, et du goût le plus fin/ Qu'avec l'extase d'un fétiche / Plus d'un contemplerait sa fin. (Ed.N. Belçikalı Şair Théodore Hannon'un *Chinoiserie* adlı şiirinden)

3 The old order is dead; a new one not found, yet. (Ed.N. Yazarın çevirisi).

İlk çağda -sadece en önde gelen uygarlıklardan bahsedecek olursak- Mısırlılar, Fenikeliler, Etrüskler, Persler, Helenler ve Romalılar; Akdeniz kıyılarına yerleşmiş, burada yaşamış, keşfetmiş, hayal kurmuş, savaşmış, zenginleşmiş ve yok olmuştur (Braudel, 1990; Braudel vd., 1986; Abulafia, 2011). Alışveriş ve rekabet için yapılan bölgesel savaşlar, tarihsel olarak farklı ittifaklara ve yeni biçimdeki güç dengelerine yol açmıştır. Helenler, ünlü Salamis Deniz Savaşı'nda (MÖ 480) Pers donanmasını yok ettiler.⁴ Ancak Akdeniz sadece sudan oluşan bir yer değil. Avrasya'nın bir parçası ve bu nedenle Orta ve Uzak Doğu ile olan *kıtasal ilişkileriyle* de tanımlanmaktadır.⁵ İlkçağ Helen devletleri için Doğu ile kurulacak kıtasal ilişkiler, denizci Batı ile kurulacak ilişkiler kadar doğal bir siyasi seçenektir. Atinalı aristokrat Dionysos, Sicilya'nın Siraküza kentinde despotluk kurduğu sırada, vatandaş Alkibiadis kendi memleketini istila etmek için Perslerden askeri destek alabilmek amacıyla pazarlık yapıyordu (MÖ 4. yüzyıl). Daha sonra Pers mahkemesine çıkacakken öldürülmüştü. Perslerin Helen askeri kuvvetlerine karşı yenilgisi, nesiller sonra Makedonyalı İskender'i Pers Krallığı'na ve 2. Daryus'a (Dārayavahuş) yeniden meydan okumaya teşvik etti. Şaşırtıcı bir başarı ile Pers orduları yok edildi, 2. Daryus öldürüldü ve İskender'in birlikleri imparatorluğun Aslan Kapısı'ndan zaferle Babil'e girdi. Batı ve Doğu, tarihte ilk kez tek bir hükümdar altında birleşti. İskender'in Şuş'taki meşhur toplu düğünü (MÖ.

324), Doğu ile Batı'nın birbirinin içinde eridiği nadir olaylardan biriydi. İskender'in ölümünden kısa bir süre sonra imparatorluğu çöktü. İskender'in halefleri (ünlü Diadohlar⁶), kendi hanedanlarını kuran ancak İskender'in öngördüğü Doğu-Batı birliğine asla ulaşamayan eski generalleriydi.⁷ *Diadohlar* (ardıllar) arasındaki istikrarsız denge, çeşitli savaşlara yol açtı ve sonuç olarak ilgili tüm tarafları zayıflattı. Romalılara teslim olan Kleopatra da, son Batlamyus hükümdarıydı. Başkenti İskenderiye, bir zamanlar İskender tarafından kurulmuştu ve İskender'in mezarını korurken Romalı olmuştu.⁸

Helenizm'in gerilemesini izleyen yıllarda, Roma Cumhuriyeti'nin etkisi ve askeri gücü sürekli arttı. Roma ortaya yeni çıkmıştı, efsanevi Troya'nın varisi ve eski Etrüsk Krallığı'na el koyandı. Roma Cumhuriyeti savaşta pervasızdı, disiplinli ve oldukça örgütlüydü. İki yüzyıllık bir süre içinde Akdeniz'in batısında yükselen güç haline geldi. Roma, tam denetim ve üstünlük kurma hırsıyla, zaten Tiren ve Adriyatik Denizi'ne hâkim olmuştu. Roma ancak Kartaca'nın yıkılmasından (MÖ 146) ve aynı yıl Gördüs'ün (Korinthos) düşüşünden sonra, yaklaşık 600 yıl boyunca, Güney Avrupa ve Batı Asya'nın hem batı hem de doğu bölgelerine tartışmasız hâkim olan egemen bir askeri güç olabildi. Akdeniz, Herakles sütunlarından⁹ (Cebelitarık Boğazı) Adalar Denizi'ne (Ege) kadar uzanan "Bizim Deniz" ("Mare Nostrum") oldu.

4 Ed.N. Atina'ya yakın Kelür adası (Salamina) ile anakara arasındaki boğazda geçen savaş, Helen – Pers Savaşları için bir dönüm noktası olarak görülmektedir ve Perslerin Anadolu'ya geri çekilme sürecini başlatmıştır.

5 Bugünkü İtalya ile Arnavutluk arasındaki Otranto Boğazı'nın Suriye'ye olan yakınlığı, harita üstünde (siyasi bir gerçeklik olarak olmasa da) İspanya'ya olan yakınlığı kadardır.

6 Ed.N. "ardıllar" anlamına gelir.

7 Batlamyus Hanedanlığı (Ptolemaios) Mısır'da hüküm sürdü. Selefkos Hanedanlığı (Mersin'in Silifke ilçesini de kuran ve başkenti Antakya olan krallık) ise Babil (Irak) ve Ortadoğu'da, Kassandros (Kassandros Antipatrou "Antipatrosoglu") da Makedonya ve Yunanistan üzerinde hâkim oldu.

8 Bugün, İskender'in naaşı, son derece canlı ve çağdaş İskenderiye şehrinin altında bir yerlerde hâlâ gizli bir şekilde yatıyor. Tarihsel süreç içinde, İskender'in mezarı bir efsaneye dönüştü, Kutsal Kâse ya da Nibelungen hazinesi gibi.

9 Cebelitarık Boğazı'nın doğu ucunda yer alan iki burnu tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Kuzey burnu Cebelitarık Kayası; güney burnu ise Fas'ta bulunan Musa Tepesi'dir.

Roma'nın siyasi ve askeri egemenliği kültürel ya da dini anlamda bir tektipleşmeye yol açmadı. Uzun ömürlü ve geniş bir alana yayılmış düzeni; askeri hâkimiyet, katı mali kurallar ve siyasi egemenliğinin koşulsuz kabulüne dayanıyordu. Ancak çeşitli biçimleri ve ifadeleri ile din, farklı uygulamalarıyla sanat, zanaat ve kültür özgürdü; *hoşgörü bir erdem olarak kabul ediliyordu*. Bu çeşitliliği, Roma kültürü içinde eritme arzuları ya da talepleri olmadı.

Roma, bize tarihte ilk kez, Batı ile Doğu arasındaki farklılıkların belki daha da yüksek bir uygarlık biçimine dönüştürülebildiği, gerçekten çok kültürlü bir küresel toplum fikrini veriyor.

Roma vatandaşlığı, bir ayrıcalık olarak, yalnızca eski aristokrat ya da yeni zengin ailelere verildi. Romalı seçkinler kozmopolit (çok uluslu) bir yaşam tarzı benimsediler. İyi eğitim almış üst sınıfların tercih ettikleri dil Helence idi. Etkili konuşma becerileri (hitabet sanatı), felsefi düşünceler ve güzellik bilimi (estetik), Helen uygarlığının derin etkisi altındaydı. Boş zaman etkinlikleri Etrüsk ayinlerinden (tören) esinlenmişti, ipek ve parfüm gibi pahalı ürünler Uzak Doğu'dan ithal ediliyordu (Fox, 2006). Roma, bize tarihte ilk kez, Batı ile Doğu arasındaki farklılıkların belki daha da yüksek bir uygarlık biçimine dönüştürülebildiği, *gerçekten çok kültürlü bir küresel toplum fikrini veriyor*. Sonuçta diyalektik de Akdeniz'de keşfedildi!

Roma İmparatorluğu'nun çok dinli yapısı, Mısır ve Ortadoğu'nun tanrılarını da içeriyordu.

Dionysos gibi, Akdeniz'in güneydoğusundan gelen Mihr¹⁰ ve İsis¹¹ gibi batinî (ezoterik-içrek) inançlar/dini kültler de Romada saygı görüyordu. Bu nedenle, "pax Romana" (Roma barışı) düşüncesi altında birleşen Roma'nın "mare nostrum" (bizim deniz) kavramı, birçok kültür ve siyasi düzenin bir arada var olmasını içeriyordu.

Evrenselcilik, her tür farklılığı ve kendisiyle çelişen şeyleri (iç çelişkileri) tek bir yüce fikir altında kucaklayan gerçek bir Akdeniz düşüncesidir (Morin ve Ceruti, 2018). Evrenselcilik, günümüz küresel ticaretine kolayca uyarlanabilecek eski bir kavram. Malların serbest dolaşımı ve insanların özgürce hareket edebilmesi düşüncesi evrenselciliğin bir başka ifadesi değil midir? Akdeniz'de artık lider bir gücün olmadığı yine de açık bir şekilde ortaya konulmalıdır. Tüm oyuncular birbirlerine rakip veya muhalif olarak değil, eşit ortaklar olarak davranmalıdır. Sömürgecilik sonrası bir dünyada, yalnızca evrensel ortaklık, dâhil olan tüm tarafların kabul edebileceği bir kavramdır. Yine de, Batılı siyasal kavramlar, Avrupa merkezci fikirlerin güdümünde olma eğilimindedir.

İttifaklar, Çatışmalar ve Yeni Seçkinler Topluluğu

Akdeniz bölgesi hiçbir zaman bir iktidar boşluğunun kurbanı olmadı; daha ziyade rakiplerin, ortakların, arkadaşların ve hasımların kırılğan dengesi ile bilinir. Bu güç oyununda, bir oyuncunun zayıflığı her zaman rakibinin yükselişine ya da – sık sık – üçüncü bir tarafın yükselmesine yol açar.

Roma, altı yüzyıldan fazla bir süre boyunca Akdeniz'in en kuvvetli hâkimi olarak konumunu

¹⁰ Ed.N. Mihr ya da Mitra. Zerdüştlük dininde ahit, yemin, anlaşmadan sorumlu ilahi varlık. Sözleşmelere uyulmasını denetlemenin yanında her şeyi gören; gerçeğin, sığırların, hasadın ve suyun koruyucusu olduğuna inanılır.

¹¹ Ed.N. Mısır'ın en büyük tanrısı.

korudu. MS 5. yüzyılda, eski Roma İmparatorluğu'nun batı kısımları kuzeydoğudan gelen barbar yığınlar tarafından harap edilirken ve istilâ edilirken, Konstantinopolis'in varlığı ise - İkinci Roma - bu krizden sonra uzun yıllar devam etti. Ancak Batı ve Doğu Yarıküre arasındaki siyasi ve dini ayırım, imparatorluğun birliğini geri dönülmez bir şekilde zayıflattı.

Diğer taraftan, Roma ile Konstantinopolis arasındaki belirsiz durum ve zayıf konumları, öteki dinler, halk hareketleri ve askeri güçler için beklenmedik fırsatlar doğuruyordu. Yeni, hayati önemde ve güçlü bir din olan İslam'ın karşı konulamaz yükselişi, 7. yüzyıldan itibaren Ortadoğu ve Akdeniz'in güney kısmının siyasi haritasını değiştirdi. Arap orduları yalnızca on yıllar içinde Kuzey Afrika ve İspanya'nın güneyini istila etti. En sonunda, 1453'te 2. Mehmed ve orduları, destansı bir kuşatma sonrasında Konstantinopolis'i fethetti. Bu, Akdeniz'deki en kesin ve tarihsel açıdan önemli zaferlerden biriydi. İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Müslüman dünyasının yeni merkez üssü oldu. 2. Mehmed, orduları ve donanmalarının yanı sıra yaratıcılığı ve disiplini ile Batı Avrupa'ya meydan okudu.

Doğu ve Batı Yarıküre arasındaki kültürel ve dinsel ayrılık, 500 yıldan fazla bir süre sonra bugün bile devam ediyor. Bu ayrılık; Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden ve merkezileşmiş gücünün içeriden yıkılmasından bu yana yaşanan pek çok düşmanca çatışmanın sonucudur. *O zamandan beri Akdeniz, siyasi olarak parçalanmış bir bölgedir.*

Geriye dönüp bakıldığında, Batı Roma'nın çöküşünden sonra Akdeniz'in derin tarihsel değişimi için belirleyici olan yalnızca bir dizi jeopolitik gelişme yaşandı. (Abulafia, 2011; Braudel, 1986).

(1) Roma-Katolik ve Ortodoks Kilisesi arasındaki ayrılık, Akdeniz'i ilk ve son kez, iki farklı deniz ve kıtasal yarıküreye böldü. Ve iki tarafı da, hem Doğu'yu hem de Batı'yı zayıflattı ve istikrarsızlaştırdı. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında; edebiyatta, yüksek kültürde ve güzellikte (estetikte) çarpıcı bir düşüş yaşandı. Acı çekme ve suçluluk duyma dini olan Hıristiyanlığın, antik çağın dünyevi ve hazcı beden kültürü karşısında bir manevi ilerleme olduğu tartışmalıdır. Ancak Ortaçağ karanlığı olarak görülen dönem -farklı bir bakış açısından bakıldığında- aslında İslam kültürünün altın çağının başlangıcıydı. (2) İslam'ın Arabistan'daki yükselişi ve zaferlerle yayılışı, Kuzey Afrika sahil hattında, İspanya'nın güneyinde, Balkan Yarımadası'nda, Levant¹² bölgesinde, Karadeniz boyunca ve Ortadoğu'da kuvvet dengelerinin değişmesine yol açtı. (3) 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar olan Haçlı Seferleri, Batılı ittifakların tüm dini bağnazlıkları, açgözlülükleri ve zalimliklerinin yanı sıra, ortaya çıkan yeni dini harekete ve onun güçlü askeri kuvvetlerini yenme tepkisiydi. Levant'ta (bugünkü Lübnan, Suriye ve İsrail) dö-

Cezayir'in denizden bombalanması (Ağustos 1816),
Martinus Schouman'a ait resim Wikipedia'dan alınmıştır.

12 Ed.N. Levant, Batılılar tarafından kullanılan bir kavram ve kökü yükselmek/güneşin doğması anlamına gelen 'levare' sözcüğüne dayanıyor. Söz konusu bölge Osmanlı döneminde Şam Vilayeti (Bilâd-üş(el)-Sâm) olarak anılıyor. Arapça'da ise el-Masrik (şark ile aynı kökten, güneşin doğduğu yer) olarak da adlandırılıyor.

külen kanların sonucu mantığa aykırıydı. Çünkü, yalnızca iç mücadelelerle ilgilenen zayıflamış Avrupa hanedanları, (4) 13. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'in yeni hükümdarı olarak yükselişine tanık oldular. (5) Alman milletinin Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sürekli bir düşüş içinde olduğu ve Roma'daki papalığın dünyevi nüfuzunun çoğunu yitirdiği ortamda, Batı'da oluşan iktidar boşluğunu kent-devleti olan Cenova ve Venedik Cumhuriyetleri doldurdu.

Eğer kara ve deniz bir olabiliyorsa, Doğu ile Batı neden olmasın? Kuşak ve Yol Girişimi'nin, deniz ve kıtadaki iletişim ve altyapı hatlarını birleştirecek aynı tarihsel düşünceyi izlediğini belirtmekte fayda var.

Şunu da belirtmek gerekir ki, her iki cumhuriyet, Venedik ve Cenova, güçlerini uluslararası deniz ticaretine dayandırıyor. Üstün denizci güçlerdi. Toprak talepleri oldukça mütevazıydı, gerçek kaleleri ve zenginlik kaynakları ticaret ve mali gelirlerdi. Askeri güç, ticaret yollarını korumak için yalnızca gerekli bir araçtı. Cenova, Tiren Denizi'ne hükmediyordu, Venedik ise Adriyatik Denizi'ne ve Girit ile Rodos Adalarına hâkimdi. Venedik, Avrupa'nın günümüze kadar ulaşan en görkemli ve etkileyici şehirlerinden birisidir; coğrafi engellerin ve kültürel önyargıların üstesinden gelme olasılığının yaşayan bir tanığı.

Eğer kara ve deniz bir olabiliyorsa,¹³ Doğu ile Batı neden olmasın? *Kuşak ve Yol Girişimi'nin, de-*

*niz ve kıtadaki iletişim ve altyapı hatlarını birleştirecek aynı tarihsel düşünceyi izlediğini belirtmekte fayda var.*¹⁴

Tarihe geri dönelim! Ortaçağ'da bile, hoşgörülü, çok dinli ve birçok halkın bir arada yaşadığı yapıdaki bir toplum düşüncesi tamamen ütöpik değildi. Svabyalı imparator Sicilya Kralı (1194-1250) 2. Frederic, Müslüman bilginleri, zanaatkarları ve askerleri kendi krallığına yerleşmeye teşvik etti. Arapça anlıyordu, hatta belki de konuşuyordu, şahinlerle birlikte avlanmayı seviyordu ve kişisel güvenliğini koruması için Müslüman bir koruma görevlisi tercih ediyordu. Ölümünün ardından, Sicilya ve Puglia'daki Müslüman halk katledildi. Gerçek anlamda hoşgörülü bir toplum kurmak ve bütün dini, etnik ve kültürel önyargıların üstesinden gelmek için ilerici bir yöneticinin isteğinin ve ileri görüşlülüğünün yetmeyeceği apaçık.

Konstantinopolis'in yani bugünkü İstanbul'un 2. Mehmet tarafından fethi (1453), Akdeniz tarihinde yeni ve tartışmaya yer bırakmayan bir sayfa açtı. Bir kez daha Batı hâkimiyeti, Adriyatik Denizi ile sınırlı hale geldi. Bir zamanlar Venedik kolonisi olan Dubrovnik (Ragusa) artık Osmanlılar tarafından idare edilmekteydi. Venedik filolarına yalnızca Osmanlı donanması değil, aynı zamanda Cezayirli ve Faslı deniz haydutları da meydan okumaktaydı. Romantikleştirilmiş Berberi korsan gemileri, cesur denizciler ve acımasız savaşçılar; haydutlar ve korsanlar geleneğine adım atmıştı. Antik çağlarda olduğu gibi Akdeniz, destansı deniz savaşlarının ve kuşatmaların er meydanı oldu: Otranto Seferi (1480), İnebahtı Deniz Muharebesi (1571) ve Abukir Deniz Mu-

¹³ Venedik Cumhuriyeti'nin son anına kadar, vatandaşlar her yıl denizle olan son derece simgesel ve ruhsal birleşmeyi kutladılar (sposalizio del mare). Venedik'in doğesi yüzüğünü tören kayığından (Bucintoro) kıyı gölüne fırlattı (Abulafia, 2011). Carl Schmitt (1981, 10) (yazarın çevirisi): Bizim ögemiz nedir? Toprağın mı çocuklarıyız, yoksa denizin mi? Bunun yanıtı basit bir "ya o ya bu" şeklinde olamaz.

¹⁴ Sadece bir örnek olarak: Çin İpek Yolu Fonu, İtalya ve Güney Avrupa'da otoyolları işleten Autostrade per l'Italia'nın azınlık hisselerini elinde bulundurmaktadır. Autostrade, yakın zaman önce Cenova'daki St. George Köprüsü'nü yeniden inşa etmiştir. Bu İtalya'nın acı çeken ekonomisi için oldukça kârlı bir finansal taahhüt ve bir katalizör olmuştur.

harebesi (1798 Nil Muharebesi¹⁵ olarak da bilinir), Malta Kuşatması (1565) ve Cezayir'in denizden ağır şekilde bombalanması (1816). Oyundaki karakterler değişir ancak çatışma hatları oldukça benzerdir; stratejik yerlerde askeri hâkimiyet, limanların fethi ve ekonomik açıdan en önemli konu olan güvenli ve kârlı ticaret yollarının örgütlenmesi. Rif dağlarından Berberi korsanları ve barbar korsan gemileri, Osmanlı amiralleri, Cenevizli maceracılar ve Venedikli işadamları; haçlılar, peygamberler, askerler, köleler, soylular ve halk - hepsi bireysel kariyerlerinin peşinden gitti ve Akdeniz er meydanında kendi kaderleriyle yüzleştiler.

Büyük İskender, Abukir'de bulunan altın para (Berlin Ulusal Müzesi)

Atlantik Hâkimiyeti ve Gelgitler

Akdeniz, tecrit olmuş bir gölet değildir. Dün olduğu gibi, bugün de değildir ve küresel çapta değişimlere açıktır. Akdeniz kültürünün gerilemesi ve azalan küresel etkisi, aslında Atlantik Okyanusu'nun, ticaretin ve keşiflerin geliştiği yeni alan olarak artan önemiyle bağlantılıdır.

15. yüzyılın sonlarında Amerika kıtasının keşfi ve kısa süre sonra sömürgeleştirilmesi, yalnızca Batı'da yeni bir tarihsel çağın başlangıcına değil, aynı zamanda Avrupa tarihinin

merkez üssü olarak Akdeniz'in düşüşüne de işaret etti. Amerika'dan altın ve gümüş, tarım ürünleri ve pamuk ithalatından elde edilen kâr, Akdeniz ticaretinin kârını fazlasıyla aştı. Atlantik deniz yolları üzerinden köle ihracatı, Uzak Doğu'dan ipek ve baharat ithalatından daha da kârlı oldu (Pétré-Grenouilleau, 2004). Akdeniz, Avrupa tarihinin ana mecrası olarak üstün konumunu kaybetti; egemenlik Batı'ya doğru kaydı. 15. ve 16. yüzyılın sonlarında, Portekiz ve İspanya krallıkları - Amerika'nın zenginliklerinin ilk kâşifleri ve sömürücüleri - diğer tüm Akdeniz gücünü geride bıraktı. Ancak, bu kısa vadeli bir zaferdi. Hemen sonrasında, 17. ve 18. yüzyılda Britanya İmparatorluğu iktisadi ve askeri güç kazandı. Britanya'nın gücünün iki dayanağı vardı; Hindistan'ın Doğu Hindistan Şirketi tarafından sömürülmesi ve sıkı Atlantik-ötesi ilişkileri. Esas olarak pamuk, köle ve şeker alışverişinin yapıldığı Atlantik-ötesi ticaret küreselleşmenin başlangıcını işaret ediyordu. Yükselen Atlantik güçleri, Avrupa kıtasındaki imparatorluklar değil, Britanya İmparatorluğu ve bağımsızlığını kazandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) oldu ve bu iki devlet, iktisadi değişimin ve teknolojik gelişimin öncü kuvvetleri haline geldi.

Britanya, stratejik açıdan önemli olan Cebelitarık Boğazı'ndaki hâkimiyeti ve donanmasının gücü sayesinde Akdeniz'de belirgin bir üstünlük kazandı. Britanya; İspanyolların ve Fransızların denizlerde hâkimiyet sevdasını birçok kez yerle bir etti ve sonunda da küresel gücünü ilan etti. Ülke, 19. yüzyılın ortasından itibaren hem Doğu Akdeniz'e hem de Batı Akdeniz'e hâkim oldu. Başlangıçta bir Fransa-Mısır projesi olan Süveyş

¹⁵ Abukir'de Nil Deniz Muharebesi, Britanya'nın zaferinden ziyade, 1902 yılında denizin yakınlarında bulunan altın eserlerden dolayı meşhurdur. Bu eserler şu anda Berlin'de Bohde Müzesi'nde ve Lizbon'da Calouste Gulbenkian (Kalust Gülbenkyan) Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kanalı (1869) bile sonunda Britanya'nın ticari bir meselesi haline geldi. Benjamin Disraeli yönetimindeki Britanya Hükûmeti, 1875 yılında müflis Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın hisselerini satın aldı (Abulafia, 2011).

Ancak, küresel güç dengelerinin merkezi artık Avrasya bölgesi değildi. Yeni pazarlar, iktisâdi potansiyel, zenginlik kaynakları ve dünya güçleri Batı Atlantik'te yükseliyordu. ABD, dev ve homojen iç pazarıyla, 19. yüzyıl sonlarında iktisadi açıdan öncü ulus haline geldi. ABD bağımsızlığını kazandıktan sonra 100 yıl bile geçmeden, sadece küresel bir oyuncu olmakla kalmadı, aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından her kıtada güçlü stratejik çıkarları olan gerçek bir hâkim kuvvet ve bir "süper güç" haline geldi.

Amerika'nın stratejik ve askeri çıkarları Akdeniz'in derinliklerine de uzanıyor. Antik "Magna Graecia"nın¹⁶ eski bir kolonisi olan Pugliada-ki Toronto Limanı, ABD Deniz Kuvvetleri'nin önemli üslerinden biri oldu. ABD tarafından temsil edilen Atlantik hâkimiyeti, bütün Akdeniz'de bir siyasi ve askeri gerçeklik haline geldi. Amerikan donanması 2020 yılında Suriye'deki hedefleri bombaladı.

Çin'in Yükselişi ve Kuşak Yol Girişimi

Peki, Akdeniz'de bu köklü değişikliklerin yaşandığı yıllar ve yüzyıllar boyunca Çin ne yapıyordu? 14. Yüzyıl başlarında Çin İmparatorluk Filosu, Amiral Zheng He yönetiminde Batı Afrika kıyıları boyunca seyretti. Dönemin teknik açıdan en gelişmiş gemileri olan Çin gemileri, Afrika kıyılarını geçip Avrupa'ya ulaşabilirdi ancak Ming hanedanlığı, masraflı deniz seferini sonlandırdı (Vogelsang, 2013). Çin siyaseti;

Çin-merkezli ve odağına denizcilikle ilgili gelişmeleri değil karayı koyan bir duruma geldi. Çin, kendisini ancak 600 yıl sonra bir deniz gücü olarak yeniden keşfetti.

Zheng He'nin denize açıldığı hazine yüklü bir geminin replikası. (Song Qiao / China Daily)

Çin bugün dünyanın en büyük denizcilik şirketlerini yönetiyor, çağımızın ötesinde bir uçak gemisine sahip ve -hiç şaşırtıcı olmayacak şekilde- Akdeniz sahnesinde de ekonomisiyle rol oynayan büyük bir oyuncu. Çin'in iktisadi ve stratejik kabiliyetleri ile ilgili olarak ABD'li düşünce kuruluşu German Marshall Fund (GMF) tarafından hazırlanan küresel bir çalışmanın sonucu şöyle diyor (Lesser vd., 2018):

Çin halihazırda Akdeniz ilişkilerinde öncü bir paydaştır ve önümüzdeki yıllarda siyasi açıdan ve güvenlik anlamında da daha görünür bir oyuncu olmak için uğraşmaktadır. (...) Çin, Akdeniz'deki liman işletmelerinde büyük çaplı yatırımlar yapmıştır ve Süveyş Kanalı da dâhil olmak üzere Akdeniz

¹⁶ Ed.N. Magna Graecia ya da Büyük Helen Toprakları, eski Helenlerin koloni kurduğu dönemde, İtalya'nın güneyi ve Sicilya Adası'nı belirtmek için kullanılan coğrafi bir adlandırmadır. Bölgedeki mevcut yoğun Helen kolonilerine atıfta bulunarak, bu toprakların Helen kültür sahasının bir parçası olduğu vurgulanır.

ulaşım yollarının güvenliği konusunda Çin'in kayda değer bir payı vardır. Geleceğe baktığımızda, iddialı Kuşak Yol Projesi'ndeki en mütevazı ilerleme bile, önümüzdeki on yıl içinde Çin'i, Akdeniz'in güvenliği meselesiyle daha yakından ilgilenir hale getirecektir.

Çin'in yükselişiyle, küresel ticarete, teknoloji ve jeostratejide yeni bir dönem başlamıştır. ABD'nin etkisi, yaklaşık 80 yıllık yarı-feodal hakimiyetin ardından önemli ölçüde azalırken, Çin sahneye çıkıyor. Akdeniz de, jeopolitik gücün Batı'dan Doğu'ya geçtiği sahnelerden yalnızca biri. Kuşak ve Yol Girişimi; ticaret, alışveriş ve ulaştırma için deniz yollarını ve karayollarını güçlendirmektedir. Avrupa, Afrika ve Asya arasında geniş bir köprü olan Akdeniz, üç kıtada da etkisi olan Çin'e umut vaat eden ufuklar sunmaktadır.

Akdeniz'de Çok Kutuplu Düzene Doğru Uzun Bir Yol

Güncel bir haritaya kısaca göz gezdirmek bile, Akdeniz'deki muazzam siyasi çeşitliliği anlamamızı sağlayacaktır. Akdeniz; Avrupa'yı Afrika ve Asya ile bağlar. Baştan beri fikirlerin ve malların buluşma noktası olmuştur. İnsanlar her zaman Akdeniz rotasında ve Akdeniz kıyıları boyunca seyahat etmiştir; askerler, tüccarlar, bilim insanları veya son on yılda göçmenler... Türkiye'den Fas'a, Triest'den Port Said'e, Sept'den İskenderun'a Akdeniz; Doğu'yu ve Batı'yı, Kuzey'i ve Güney'i kucaklıyor. Farklı ülkeler, diller, dinler ve gelenekler Akdeniz kıyısı boyunca birbirine karışıyor ve benzersiz ve son derece renkli bir insan evreni oluşturuyor.

Akdeniz, Soğuk Savaş boyunca bir kez daha birbirine düşman olan rakiplerin er meydanı haline gelmiştir. Uzun yıllar devam eden, kanlı sömürgecilik-sonrası savaşları, 1950'lerde Arap milliyetçiliğinin yükselişi, Mısır ve Libya devrimleri, Suriye'yi de etkileyen Lübnan İç Savaşı ve elbette İsrail ile Arap dünyası arasındaki çözülmeyen çelişkiler, bütün bu anlaşmazlıklar ve 1945'ten günümüze ilan edilmemiş savaşlar; Akdeniz'in güneydoğusundaki siyasal düzenin kırılmasını ve istikrarsızlığını kanıtıyor. Lübnan'ın üzücü gerilemesi de bölgenin kırılmasını gösteriyor. Bölgedeki denge tamamen ortadan kalkmış durumda.

Ancak yine de, altyapı projeleri yoluyla iktisadi büyüme ve küresel ticaretin yoğunlaşması, Akdeniz için umut vaat edici bir gelişme gibi görünüyor. Avrupa Birliği (AB) ise, mantığa aykırı bir şekilde, bu seçeneği uzun yıllar boyunca görmezden geldi. Avrupa finansal krizi boyunca, Yunanistan'ın Pire Limanı'na dev miktarda yatırım yapan Avrupalı bir konsorsiyum değil Çin'in COSCO denizcilik şirketi oldu ve Pire Limanı artık Akdeniz'in en büyük limanı haline geldi (Pire Liman Başkanlığı, 2019).

Çin'in Akdeniz'de büyüyen etkisi, küreselleşmenin ve genel anlamda Doğu Asya'nın küresel yükselişinin jeostratejik etkilerinden yalnızca biri. Akdeniz, ayrıca tarihi güç kaymasından da etkileniyor. Doğu ve Batı her zaman olduğu gibi yeni bir denge kurma konusunda zorlanıyor. Avrupa, üçüncü taraf olarak, bir arabulucu rolü oynayabilirdi ve her iki taraftan da faydalanabilirdi. Ancak böyle bir rol, gerçek bir siyasi, ekonomik ve askeri bağımsızlık gerektiriyor. Batı Avrupalı devletler ve kurumlar ise bu niteliklerini 20. yüzyıl sürecinde kaybettiler. Ve jeopolitikadaki tek

efsanevi benzetme Behemoth ve Leviathan¹⁷ değil. Çin ejderhası da kaçınılmaz olarak er meydanına adını attı.

Bugün Güney'den ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya doğru kitlesel göç, Akdeniz'in çözümü henüz bulunmamış en büyük sorunlarından biri. COVID-19 küresel salgınının patlak vermesinden önce, göç sorunu Avrupa siyasetine ve basınına şekil verme konusunda büyük bir rol oynadı. Günümüz siyasi koşulları altında Avrupa'ya göç, sonu gelmeyen bir insanlık trajedisidir. Bunun gerçekçi tek çözümü, Güney'in ve Ortadoğu'nun iktisadi açıdan istikrara kavuşmasıdır. Avrupa, ekonomik seçenekleri birkaç on yıldır görmezden geliyor. Çin ise iş yapmak ve jeopolitik etki kurmak için yeni fırsatlar keşfetti. Kuşak Yol Girişimi, Afrika ve Ortadoğu'ya yaptığı altyapı yatırımlarıyla şimdiden bir fark yarattı. Çin'in Akdeniz'deki ekonomik ve stratejik çıkarları güçlü ve bu da açıkça görülüyor. Avrupa ise tarihsel şüpheciliğinin etkisinde, bu hamleye yeterli bir yanıt vermekten kaçınıyor ve bu yaklaşım ona çok pahalıya mal oluyor.

Akdeniz'de Yeni Bir Rönesans Mümkün Mü?

Akdeniz, üstün tarihsel ve ekonomik önemini uzun zaman önce kaybetti. Güney Avrupa artık iktisâdi veya kültürel bir merkez değil, güneşlenmek isteyen turistlerin dünyanın her yerinden severek geldikleri bir yer yalnızca. Güneş ve eğlence arıyorsanız, Güney Avrupa'nın Akdeniz sahili sizin için gözde bir seçenek olabilir. Manzarayı, alkol almış ergenler ve göbeklenmiş

emekliler oluşturuyor. Entelektüel, estetik ve coğrafi keşiflerin efsane dönemi uzun zaman önce sona erdi.

Avrupa'nın özgüveni, 20. yüzyılın aşırı kanlı çatışmalarında çok acı çekti. Rönesans düşüncesinin temel fikri olan insancılık, bugünlerde kitlesel göçle ortaya çıkan ahlâki bir ikileme dönüştü. Batılı toplumların siyasi ikliminde zehirli bir hâl aldı ve Avrupa, kendi sömürgecilik geçmişinin esiri oldu. Ve siyasi felç doğrudan toplumsal çöküşe yol açar. COVID-19 küresel salgını sonrasında yaşanan belirgin ekonomik çöküntü, durumu daha da kötü hale getiriyor. Peki, Akdeniz'in geleceğinde neler öngörüyoruz?

Akdeniz'i eşsiz yapan belirgin özelliği, tarih boyunca döne döne ortaya çıkıyor. Akdeniz, her zaman kültürel etkilere ve ekonomik gelişmelere açıktı. Diğer bir deyişle, *anlama kabiliyeti son derece yüksek bir kültür*. Hareketlilik ve değişime açıklık, Akdeniz'in temel özellikleri. Yeni etkileri kendine katma ve dönüştürme yeteneği belki de Akdeniz kültürünün bugüne kadar hayatta kalmasını sağlayan nedendir.

21.yüzyılın başından itibaren Çin'in de Akdeniz er meydanına ayak basması çok da şaşırtıcı değil. Çin şirketleri, Akdeniz denizcilik altyapısına büyük yatırımlar yaptılar. Yunanistan'ın Pire Limanı, Çin devletinin denizcilik şirketi COSCO tarafından idare ediliyor. Çin ayrıca, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Arnavutluk'ta da altyapı projelerine yatırım yapıyor (Hermann, 2020). Ve aynı zamanda Balkanlar'daki birkaç demiryolu projesine de dâhil oldu.

17 Ed. N. Behemoth ve Leviathan, İncil'de yer alan kara ve denizi temsil eden iki hayali varlıktır.

Süphesiz, Kuşak Yol Projesi'nin de güçlü "Akdeniz özellikleri" var.

Süphesiz, Kuşak Yol Projesi'nin de güçlü "Akdeniz özellikleri" var. Bunların yanı sıra, şu ana kadar Mısır, İsrail, Türkiye ve Kıbrıs'ın hak talep ettiği Doğu Akdeniz doğalgaz havzaları da bütün bölge için yeni ekonomik olanaklar sunuyor (ISPI, 2018). Çin'in altyapılar konusunda devreye girmesi ve güvenlik siyasetleri, tam zamanında gelmiş olabilir.

Sonuçta, Çin ile ABD arasındaki açık ticaret savaşlarının daha da büyüme olasılığı, Akdeniz'deki jeopolitik beklentileri de değiştiriyor. Financial Times siyasi analisti James Kynge şöyle diyor (Kynge, 2020, 9):

İki kutuplu değişim şekillenmeye başladı (...). Bir kutupta, Çin teknolojisini ve Çin kuruluşlarının yaptığı milyarlarca dolarlık yatırımı memnuniyetle karşılayan ülkeler var. Diğer kutupta ise, hassas Çin teknolojisi ve yatırımlarının oluşturduğu uzayıp giden bir listeye kapılarını -çeşitli derecelerde- kapatan ABD'nin başını çektiği Batı.

Kimin tarafındasınız? Avrupa ve ABD'deki dış politika şahinleri, Atlantik-ötesi ilişkileri tercih ederek, net bir karar alınmasını talep ediyor (Lesser vd., 2018). Ancak bu yalnızca, Avrupa'nın, ABD şemsiyesinin altındaki zayıf konumunu devam ettirecektir. Akdeniz'in uzun ve çeşitli biçimlerde yorumlanabilecek tarihi, farklı bir ahlâki öğretilerdir. Avrupa'nın çok kutuplu bir dünyada üçüncü bir seçeneği oluşturması, tıpkı deniz gibi bütün taraflara açık olması çok daha faydasına olacaktır.¹⁸

AB Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, İngiliz gazeteci Charles Powell ile yakın zamanda yaptığı bir görüşmede Çin'i "ortak ve rakip" (Borrell, 2020) olarak tanımlamış ve Çin-Avrupa ilişkilerinin karmaşıklığını vurgulamıştır. Bu karmaşıklığın üstesinden gelmek bir başlangıç olabilir. Hâkimiyet ve üstünlük kurmak için mücadele etmektense, bağımsız hareket etmek ve işbirliği kurmak daha akıllıca ve barışçıl bir davranış tarzı olacaktır.

Özet

Garp ve şark kültürleri, Doğu ile Batı arasındaki husumetin derin kökleri Akdeniz tarihine iniyor. Tarih boyunca Akdeniz'de çok sayıda gücün kurmak istediği hâkimiyet ancak istisnai durumlarda kurulmuştur. Diğer yandan, Akdeniz'de kültürlerin geliştiği ve refahın olduğu zamanlara damgasını vuran unsurlar karşılıklı alışveriş, işbirliği ve hoşgörü olmuştur. Bugün, küresel ekonomi döneminde, Akdeniz bir kez daha Doğu ile Batı'nın buluştuğu er meydanı haline geliyor. Çin'in Akdeniz'de -hem denizde hem de karadaki- altyapı yatırımları, bu bölgeyle jeostratejik ve ekonomik bağını kanıtlamaktadır. Bu nedenle Avrupa, kendi siyasi potansiyelini yeniden keşfetmek zorundadır ve buradaki kilit mesele bağımsızlıktır. Akdeniz, uzun tarihi boyunca, akla gelebilecek bütün gruplaşmaları, güç dengelerini deneyimlemiştir. Her zaman önyargıların ve taraflı ideolojilerin üstesinden gelecek olasılıklar vardır. Doğu ile Batı arasındaki husumet, belki de son tarihsel Kimeradır.¹⁹ 🌐

¹⁸ Çin, şu anda AB'nin ikinci en önemli ticaret ortağıdır. AB-Çin ticari ilişkilerine dikkat edilmesi gerekir (Avrupa Parlamentosu, 2020).

¹⁹ Ed.N. Kimera, sönmeyen ateşle bilinen İlyada Destanı'nda yer alan bir yaratıktır.

Kaynakça

- Abulafia, D. (2011). *The great sea: A human history of the Mediterranean*. London: Allen Lane / Penguin Books
- Borrell, J. (2020). A conversation with Charles Powell. Brussels forum of the German Marshall Fund (GMF). <https://www.youtube.com/watch?v=LrEdjSmB3j8> adresinden alındı.
- Braudel, F. (1990). *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II (Cilt 1 ve Cilt 2)* [onuncu baskı]. Paris: Armand Colin.
- Braudel, F., Duby, G. & Aymard, M. (1986). *La Méditerranée: L'espace et l'histoire, les hommes et l'heritage*. Paris: Flammarion.
- Brodsky, J. (1988). *Marmor*. München: Hanser
- Décaudin, M. (Ed.) (1992). *Anthologie de la poésie française du XIXe siècle, tome II, de Baudelaire à Saint-Pol-Roux*. Paris: Gallimard/NRF
- Economist. (2020a, Temmuz 18–24). Trade without trust: How the west should do business with China.
- Economist. (2020b, Ağustos. 1–7). Muddying the Waters: The Aegean – Athens, Bodrum and Patmos.
- European Parliament. (2020). EU-China trade and investment relations in challenging times. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union [PE 603.492].
- Finley, M. I., Smith Mack, D., & Duggan, C. (1986). *A history of Sicily*. London: Chatto & Windus.
- Fox, R. L. (2006). *The classical world: An epic history of Greece and Rome*. London: Penguin Books.
- Hermann, R. (2020, Temmuz 28). Eine nahöstliche Seidenstraße? Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ).
- Italian Institute for International Political Studies (ISPI) (2018). Building trust. The challenge of peace and stability in the Mediterranean. Documentation of the 4th edition of the Mediterranean Dialogues, 22-24 Kasım 2018, İtalya Dışişleri Bakanlığı ve Uluslararası İşbirliği ve ISPI tarafından düzenlenmiştir, Roma.
- Joyce, M. (2018). *With strategic partners like this, Who needs competitors? Europe Needs to Change its Military to Military Relations with China*. Policy Brief 030, The German Marshall Fund of the United States. www.gmfus.org adresinden alındı.
- Kantorowicz, E. (1994). *Friedrich II*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Kausch, K. (2018). *Rethinking Europe's comparative advantage in the Mediterranean*. Dossier: Europe and the Mediterranean. www.iemed.org/
- medyearbook adresinden alındı.
- Khanna, P. (2019). *The future is Asian: Commerce, conflict, and culture in the 21st century*. New York: Simon & Schuster.
- Kynge, J. (2020, Temmuz 25-26). China's tech juggernaut steams ahead. Financial Times Weekend.
- Lesser, I., Brandsma, C., Basagni, L., & Lété, B. (2018). The Future of NATO's Mediterranean Dialogue: Perspectives on Security, Strategy and Partnership. The German Marshall Fund of the United States. Retrieved from www.gmfus.org
- Mayer, T. (2020, Temmuz 25-26). *Machtkampf in Europa*. Wien: Der Standard.
- Morin, E. & Ceruti, M. (2018). *Unser Europa: 65 Thesen*. Wien: Turia + Kant.
- Pétre-Grenouilleau, O. (2004). *Les traites négrières*. Paris: Folio histoire.
- Piller, T. (2020). Italien als Teil von Chinas neuer Seidenstraße. <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/seidenstrasse-wo-china-in-italiens-haefen-investieren-koennte-16087284.html?service=printPreview> adresinden alındı.
- Platon. (1991). *Phaidon*: Übersetzt von Barbara Zehnpfennig. Hamburg: Meiner, Hamburg
- Piraeus Port Authority. (2019). Presentation of financial results 2019 (PDF). www.olp.gr adresinden alındı.
- Port of Hamburg. (2017). Facts and figures (PDF). www.portofhamburg.com adresinden alındı.
- Schmitt, C. (1981). *Land und meer*. Köln-Lövenich: Hohenheim Verlag.
- Spalinger, A. (2019). China investiert in Italiens Häfen – und verstärkt seinen Einfluss in Europa. <https://www.nzz.ch/international/italiens-haefen-einfallstor-chinas-in-europa-ld.1467501> adresinden alındı.
- Stirling, S. (Ed.) (2019). Mind the gap: National views of the free and open Indo-Pacific. Young Strategists Forum of the German Marshall Fund. <http://www.gmfus.org/listings/research/type/publication> adresinden alındı.
- Ünlühisarcikli, Ö. (2019). EU, Turkey need each other and a new refugee deal. <https://www.dw.com/en/opinion-eu-turkey-need-each-other-and-a-new-refugee-deal/a-53131851> adresinden alındı.
- Vogelsang, K. (2013). *Geschichte Chinas*. Stuttgart: Reclam.
- Wirtschaftswoche. (2017). Die chinesische Marine hält Manöver im Mittelmeer ab. <https://www.wiwo.de/politik/ausland/china-marine-haelt-manoever-im-mittelmeer-ab/20051862.html> adresinden alındı.